

26. aprillil 2016

Uma puu egäle Vana Võromaa kihlkunnalõ ja võrokõisi vellile-sõsarile-sõprulõ

Timahavanõ Uma Pido kõnõlõs mõtsast, väeliidsist puiõst ja inemiisi kõudussist näidega. Uma Pido kunstnik **Prangli Anne** lask' tetä' Uma Pido jaos 12 suurt trummi (lābimõõt 1 m). Noid pruugitas pido lavakujundusõn ja mõni pantas ka periselt pidol kõmisõma. Trummõ pääle maal Prangli Anne Vana-Võromaa esi kihlkundõlõ, niisamatõ Setomaalõ ja muulõ Eestile pasva' puu'.

Puu' valisi vällä **Kalla Urmas** ja timä kirot'egä puu ja kandi kottalõ ka väiku seletüse, mille just sääne valik sai tettüs. Noid seletüisi saa altpuult lukõ ja nuu' trükitäs är ka Uma Pido kavavihun, mille saava' massulda kõik pidolõ tulõja'.

Egäl Umalõ Pidelõ tulõval kooril pallõldas tuvva' ütēn ütē pliidipuu mõõtu puuhalg pidotulõ tarvis. Nii om pidotuli peri kõrraga kõigist kantõst nigu ka Uma Pido laulu ja laulja'.

Teedüst saa mano:

Triinu Laan

Uma Pido projektijuht

Tel 53322 153, triinu.laan@wi.ee

www.umapido.ee

Petäi (Vahtsõliina)

Petäi om tuu puu, miä om lasknu' meil ellä' siin maal ammutsõst aast. Timäst omma' tettü' mi elohuunõ', tä om andnu' tõrva ja olnu' mesipuu. Vaest om olnu' siin maal ka aigo, ku pedäjäkoorõmäih pästse nälä käest. Pedäjäle miildüs ellä' mi maal, nigu meile hindilegi. Eesti ütē jämmembit pedäjit kasus Korgõpalo mail Rõugu kihlkunnan. Ja maailma kõgõ korõmb petäi (46,6 m) kasus Rāpinä jao pääl Oodsipalon. Säält lõunõ poolõ, Vahtsõliina kihlkunnan, katva' liivamaad palomõtsa', miä küünüse' üle Võromaa piiri Setomaalõ. Vanast kuulsa' miimõtsa', ildampa tõrvapalotamisõ paiga', seeni' teedä' seenemõtsa'...

Kuus (Rāpinä)

Kullõlgõ' kuusõpuust kandlõ ja violi hellü! Kaegõ' elävä kuusõ haljust! Talsipühhi aigo tarõn tulõtas tä miilde, et elo puu ei kuio' ilman, ja puhtidõ pääl pand uskma, et mälehtüs minejist om igāvene. Ütsik kuus om inemiisile märgis. Tä või olla' ristipuu, tä või tiidjāle uma var'oga kätte näüdādä' käkitüt varandust. Pääle tuu või kuus olla' tiināütājās noilõ, kiä liigusõ' vii pääl. Nii om tuu olnu' Peipsi-viirsēn Rāpinä kihlkunnan. Säält kasus ka vägevit kuusõmõtso, noist Ilomõtsa kuusistu om kaitsõ alagi võet. Veitse maad tuust lõunõ puul, Oodsipalon, tull' ildaaigo vällä Eestimaa kõgõ korõmb kuus (48, 6 m).

Uibu (Rõugõ)

Rahvalaulu uibu om ütē väkev puu. Tä veretās mäe pääl, sinetās salon vai mustõtas murro veeren ja pakk kolmõ imelist ubinat. Vai tä näütās hinnast unõn, uja otsan kasuman. Vai lātt vaenõlats tä mano nigu uma imä mano. Tuu uibu ei olõ' viil peris kodonõ uibuai puu. Tä näütās ollõv olõman olnu' jo inne tuud, ku inemise' tä mano tii omma' lõudnū'. Timä nimigi näütās vanõmb ku tõisi vilāpuiõ uma. Uibost mõtõldõn ja timäst kirotõn om umma tiid käünü' ja joudu saanu' ka Kauksi Ülle, kiä om peri Rõugõ kihlkunnast.

Imälepp (Harglõ)

Lepp jääs miilde uma värmiga. Nigu olõsi täl veri sisen. Vaest timmä vana ilma aigo ka kumardõdi', a üteliisi andsõ tä inemiisile ka pall'o hāäd ja ilosat. Imālepä koorõst sai värmī – kül vahast, kül verevāt. Imālepāst treiāti puuanomit, miä es anna' sōõgile maiku mano. Aga seo ilma aoni vällä om lepp kõgõ parõmb puu sanna küttä', lihha ja kallo suidsuta'. Imālepp taht likõt maad, ja nii omma' tälle kodotsõ' ka Mustjõõ ja Koiva konnu' Harglõ kihlkunnan.

Pähn, lõhmus (Karula)

Seo ilma aigo ei mõista' inämb arvadagi, ku tähtsa puu lõhmus vanast oll'. Viiso', köüdse', sõglapõh'a' ja kiä tiid, miä kõik viil oll' tett lõhmusniidest. Või-olla' tuuperäst jäigi lõhmussit mi luudusõn nii veitüs. Paistus, et vanal aol tähend' „lõhmus“ õnnõ tuud nuurt niidsepuud, midä kooriti. „Pähnä“ sõs olli' suurõmba' puu'. Parhilla' tähendäse' iks mõlõmba' sõna' meil ütte ja samma. Kõgõ tähtsambä' as'a', midä pähn meile and, omma' no' mesi ja pähnähäelmätsäi (ütte' perrä, ku tahat võrokõnõ olla'!). Ja viil tuu mihais, kost tunnõt suvõ süänd! Pähnäst om saanu' huulidsa ja ussaia puu. A Karula kihlkunnan om põlitsit laani, kon käkvä' hinnäst viil õigõ' mõtsapähnä'.

Tamm (Urvastõ)

Rahvalaulun taht tamm taivahe tükkü'. Ka võrokõsõ' omma' tuud luku tiidnü'. A ku seo ilma aigo kaet suurt tammõpuud, sõs tä hoobis nigu tugõ taivast ja hoit mi maailman kõrda. Es anna' tä vanalõkur'alõ kah perrä, ku tuu tahtsõ täl lehti külest kakku'. Võromaa tammõ' omma' esiki vii all vägevä'. Mustjõöst saad must tamm oll' kallis puu, midä müüdi välläpoolõ ja teeniti tuu päält. Aga kõgõ kallimba' tammõ' omma' nuu', miä jäteti kasuma. Nii nä' sõs saiva' parhillaki, kõgõ jämmembä' Urvastõ kihlkunnan, näist Tammõ-Lauri uma kuulsambast kuulsamb üle terve Eestimaa.

Haab (Kanepi)

Kiä tiid, mille haavalehe' libisese'? Kül om tuud peet nuhklusõ, kül heitümise märgis. Haaval hindäl om tuust ütškõik. Olku' tä pehme' puu, a elojoud om täl kõva, juurist kasus väkev võso. Joud mõtsaeläjit süütä' ja esi' ello jäiä'. Vahtsõmbal aol mõist ka inemine timäst inämb luku pitä'. Haavalehti hapin om olnu' trööstis noilõ, kiä piäsi muido ütsindä ummi häti hingest vällä ikma. Aga haav and ka hääd puud. Haavast saat sannalava, miä ei lää' kuumas. Kanepi kihlkunnan Piigandin saiv haavinõ mõtsavahimaja joba kõvastõ päält saa aastaga. Ja Kanepi kihlkunnast om tulnu' ka mõtsamiis Tammõ Ülo, kiä om kirotanu' raamadu haavast Eestimaal.

Kõiv (Põlva)

Kon ei kasussi kõivõ? Aro- ja suukõiv katõ pääle näütäse' hinnäst kõigipooli. Arokõiv om töösõst tõistmuudu ummi loogan ossõga, suukõiv uma valgõmba koorõga. Mõlõmba' omma' jäänü' meid saatma ja pakva' meile tuudsamma, midä mi vanõmbilõ ja vanavanõmbilõ: tulõpuid, tohko tulõalustusõs, mahla serbämises, vihto sanna jaos, haljust ja hõngu tarrõ suvistõpühis. Kõosõir om kül moodust är lännü', a ilosa' ümbreütlemise' tuu as'a kottalõ püsuse' viil meelen. Eestimaa kõgõ jämmembit kõivõ näet Siiriusõ tii veeren Urvastõ kihlkunnan ja Naha külän Rāpinä kihlkunnan. Ökva näide vaehtõpääl, Põlva kihlkunnan, om üles kasunu' viil kavvõmbahe kuulsa – Madis Kõiv.

Pihl (Seto)

Pihlapuu uma olõkiga nõud tähelepandmist ja tähendüst. Tähendus om tälle lövvet joba muistõhavva. Tä om saanu' pühäs puus, täl om hää nõiavägi. Tuud väke om nii suurõs peet, et joba üts pulgakõnõ vai kar'avitsakõnõ või imeht tetä'. Tuust aost pääle omma' pihla' meil maja- vai värtepuu'. Maja man piät iks pihlapuu kasuma, kasvai ilo peräst. Ku mi no' hindä man timä nõiaväke inämb ei tunnõ', sõs tsirkõ man om tuud ummõtõ nätä'. Noid tõmbas tä kavvõst ligi. Mi võisi näide käest oppust võtta' ja mekki' sääntsit pihlamarjo, midä külm om joba kápistänü'.

Raag (sõbra')

Raag om paiu perrekunnast ja näütäs tuud ka vällä: tä hoit hinnäst vii ligidäle ja ku tä keväjä häitses, sõs omma' tä urva' täüs mehitsit. Timä piinü' ossa' võtva' kergehe juurõ' ala. Peipsi veeren om näid perve sisse tsusat, et nä kasuma lääsi ja järve kaidisasi. Aga raag ei taha' jäiä' puhmus. Tä näütäs, et või kassu' niisama jämmes nigu ütškõik määne tõõnõ puu. Ni ku tä tuuga toimõ om tulnu', sõs nakkas tä joud lõpma. Tüvi lätt sisest tühäs ja kodokakk löüd säääl oosõn parra pesäpaiga. Hämärän kõnd võrokõnõ säält müüdä ja kuuld, kuis kakk ikk raan.